

УДК [141+165.8] (045)

Л.Г. Дротянко, д-р філос. наук

ФІЛОСОФСЬКИЙ ПОСТМОДЕРНІЗМ І ПОСТНЕКЛАСИЧНА НАУКА: ВЗАЄМОВПЛИВ ІДЕЙ

Гуманітарний інститут НАУ, e-mail: filosof@nau.edu.ua

У статті розглядається неоднозначність підходів філософів, методологів та істориків науки до аналізу контрверзи “модерн-постмодерн” та історичної періодизації науки через триаду класика-некласика-постнекласика у західній та вітчизняній філософії й науці.

Вступ

Пристрасті, що вирують ось уже майже десятиліття у вітчизняній філософії навколо проблем постмодернізму як нового напрямку в різних сферах духовної культури сучасної цивілізації, в тому числі й у філософії, висвітили багато питань, чітких відповідей на які ще досі не отримано. А питання ці, на наш погляд, є справді важливими для логіко-методологічного та соціокультурного аналізу доби, в яку вступило людство в кінці ХХ століття. Йдеться про новий етап у розвитку перш за все західної цивілізації (до якої ми себе теж відносимо), названий сучасними французькими філософами станом (або культурою) постмодерну.

Постановка завдання

Однією з ключових її проблем можна назвати відношення до сучасної науки: її сутності, основних функцій, завдань та наслідків для долі цивілізації. Прояснення вимагає не тільки виявлення місця науки в культурі модерну, але й співвідношення *філософського модернізму* як однієї з провідних течій західної філософії рубежу ХХ й ХХІ століть і сучасного наукового знання. Розглянемо обидві ці проблеми, але спершу зазначимо, що наука й тепер (як і в усі часи її функціонування) перебуває на вістрі суспільного розвитку, визначає його сутність, технічний та технологічний рівень, є, образно кажучи, тим Прометеевим вогнем, що освітлює поступ у майбутнє. Не зважаючи на галас і метушню щодо негативних наслідків втілення її досягнень, які (вже вкотре!) пророкують занепад науки, згорання наукових досліджень, вона, як і належить велетню, не спинає своєї ходи, виявляє все нові закономірності Універсуму, відкриває нові перспективи людської цивілізації.

Аналіз досліджень і публікацій

Нові наукові відкриття супроводжуються введенням нових наукових термінів, що репрезентують раніше невідомі властивості й відношення певного фрагменту дійсності чи Всесвіту загалом. Розвиток термінологічного апарату науки є важливою ланкою наукової

діяльності. Закономірним є й той факт, що нові наукові терміни проникають в інші соціальні практики, які послуговуються певними науковими теоріями. Проте непоодинокими є випадки нерозбірливого, некритичного, а тому й недоречного вживання деяких наукових термінів, які перетворюються лише на модну оболонку, фразеологію якихось псевдотеоретичних викладок. Це стосується й фактів використання наукових термінів у суто філософських дослідженнях, зокрема, проблем культури постмодерну.

Особливо часто при цьому застосовуються терміни синергетики та нерівноважної термодинаміки. Вироблені в цих теоріях терміни “нелінійність”, “нерівноважність”, “точка біфуркації”, “дисипативні структури”, “атрактор”, “ентропія” тощо нерідко вживаються не для аналізу або демонстрації цілком певних природних явищ, а переносяться на дослідження соціальних феноменів і оголошуються ледве не всезагальними категоріями. Іноді нові наукові терміни застосовуються у філософських теоріях у їх метафоричному значенні. Проте слід зазначити, що подібна метафора може мати місце в науково-популярних лекціях, бесідах, виступах для надання більшої виразності та образності відповідної філософської думки. У серйозних же філософських і наукових дослідженнях вживання метафори призводить до неадекватного тлумачення відповідної теорії, взагалі до полісемантичності термінів, неприпустимої в науці.

Основна частина

Якими б розмитими не були контури постмодернізму, які б течії не входили до сучасної постмодерністської філософії, як би постмодернізм не спростовував свої претензії на єдину строгу теорію, все ж таки будь-яка філософська концепція (якщо вона справді філософська) не може ігнорувати необхідність цілком визначеного й обґрунтованого термінологічного та понятійного апарату, який би репрезентував її сутність. Терміни ж науки не

можуть застосовуватись у філософській концепції безвідносно до аналізу тих наукових теорій, у яких вони вироблені, інакше це може призвести до звуження об'єму філософських понять і категорій. Ще гіршою для філософії може бути ситуація, коли доведеться констатувати перетворення філософської термінології на філософський жаргон або появу нової форми позитивізму. Якими б загальними характеристиками наукові терміни не володіли, але рівня *філософської* всезагальності вони досягнути не можуть за визначенням.

Прикладом некритичного підходу до використання наукових термінів у філософії може бути зазначене нижче. Майже загальним місцем у філософських дослідженнях останніх років стало вживання лінгвістичного терміна "дискурс". Цей термін, на нашу думку, не можна вважати філософським, адже сам ініціатор його дослідження у філософії постструктуралізму М.Фуко говорив про різні типи та форми дискурсу: економічний, медичний, науковий, історичний, географічний тощо [1, с. 33], але не вважав його філософським терміном, зазначаючи, що аналізом та класифікацією різноманітних дискурсів і дискурсивних практик повинна займатись археологія знання. Штучна зміна значення даного терміна лінгвістики, розширення його об'єму до рівня *філософського* узагальнення підміняє філософський аналіз відповідного явища науковим.

Провідні вчені неодноразово закликали до обережності при використанні філософією термінів науки. Відомо, що В.Гейзенберг, І.Пригожин та інші видатні фізики, з одного боку, досить обережно вводили нові терміни у фізику, а з іншого – застосовували їх при філософському осмисленні нових відкриттів у науці. Так, І.Пригожин та І.Стенгерс у своїй праці "Порядок з хаосу: Новий діалог людини з природою" [2] здійснили філософське переосмислення поняття "час" у зв'язку з відкриттям законів нерівноважної термодинаміки, не зловживаючи при цьому новими фізичними термінами, не підносячи їх до рівня філософських. Мода на вживання термінології тієї чи іншої науки, яка перебуває на вістрі науково-технічного прогресу в певний проміжок часу, що спостерігається час від часу (генетики та кібернетики – в 60-70-ті роки, синергетики й інформатики – в 90-ті рр. ХХ століття, генної інженерії та енгеніки – на початку ХХІ століття тощо) призводить до підміни справжнього філософського аналізу нових здобутків у науці словесною еквілібристикою, яка лише заважає глибоко усвідомити філософське

значення наукових відкриттів і внаслідок неспроможності певної псевдофілософської конструкції, за якою що серйозне не стоїть.

Такої ж обережності вимагає і введення принципово нових термінів у саму філософію. Зокрема, у французькій філософській постмодернізмі у кінці ХХ століття увійшли такі нові терміни як "нарратив", "метанарратив", "гранднарратив" [3] тощо, які застосовуються засновниками цього філософського напрямку, який можна назвати *некласичним* (чи навіть *постнекласичним* з огляду на те, що некласичною філософією було названо сукупність течій у західній філософії кінця ХІХ – початку ХХ століть). У вітчизняній же філософській літературі останнього десятиліття можна нерідко натрапити на зазначені терміни стосовно аналізу класичних філософських теорій, а то й оцінки історико-філософських текстів, що породжує еkleктику у філософських дослідженнях.

Історія розвитку філософії й науки свідчить про взаємозумовленість і взаємовплив цих двох важливих сфер духовного осягнення людством світу. Причому ця взаємодія ніколи не була простою та безпосередньою, а опосередковувалась величезною кількістю проміжних ланок, що зумовлювало як злети у філософській і науковій творчості, так і появу псевдонаукових і псевдофілософських теорій. Сучасна доба у загальноцивілізаційному поступові людства демонструє нові засади взаємовпливу філософського та наукового знання. Здійснимо власну спробу дослідження її принципово нових ознак.

Як відомо, історичний період у духовному розвитку людства, який розпочався приблизно з другої половини поточного століття, багато зарубіжних і вітчизняних дослідників називають постмодерном на протигагу модерну, з яким зв'язують становлення західноєвропейської культури ХVІІ-ХІХ ст. Зокрема, Ж.-Ф.Ліотар вважає, що на рубежі модерну і постмодерну відбуваються докорінні зміни в усіх сферах суспільного життя. "Наша робоча гіпотеза, – зазначає він, – полягає в тому, що в міру входження суспільства в епоху, яку називають постіндустріальною, а культури – в епоху постмодерну, змінюється статус знання. Цей перехід розпочався в крайньому разі з кінця п'ятдесятих років, які позначали Європі кінець її відновлення"[3, с. 14]. Цю епоху Ліотар зв'язує передусім з виникненням і значним впливом на всі сфери життя суспільства таких нових галузей наукового знання як кібернетика, сучасна

алгебра, інформатика тощо, а також з розвитком обчислювальних машин та їх мов і проблем обробки, збереження, передачі інформації.

Ю.Хабермас, аналізуючи різні погляди на проблему модерну і постмодерну, виділяє неоконсервативне та анархістське тлумачення постмодерну і наполягає на тому, що обидві ці теорії відмовляються від кола основних понять, у якому закарбовані основні риси модерну. На його думку, Гегель першим дав чітке поняття модерну, а тому треба повернутися саме до гегелівських витоків: “Гегель вживає поняття модерну в найближчому значенні один раз в історичному зв’язку як поняття епохи: “новий час” – це “модерний час”. Це відповідає англійському чи французькому слововживанню: *modern time* і відповідно *temps modernes* означають три століття, які протекли до 1800 р.”[4, с. 49]. Час же після 1800 р. Гегель назвав новітнім. З часом, вважав він, історична свідомість, яка виражається в поняттях “модерн” або “новий час”, сконструювала філософсько-історичний погляд: рефлексивно уявлення про власне місцезнаходження в горизонті історії загалом. Тобто модерн створює свою нормативність з самого себе.

Досить глибоко дослідив контрверзу “модерн-постмодерн” П.Козловськи. Перш ніж чітко розмежувати епохи модерну і постмодерну, він прагне визначити основні ознаки, які свідчать на користь тієї чи іншої теорії. На його погляд, епоха модерну, або Новий час, – це епоха, яка вже залишила позаду пік свого розвитку і дискусія навколо модерну і постмодерну зв’язана перш за все з вирішенням питання про те, чи досяг свого завершення проект модерну, чи від його повного досягнення можна відмовитися [5, с. 21]. Для відповіді на це питання П. Козловськи залучає другий закон термодинаміки.

Вважаючи, що цей закон, відкритий у XIX ст., ніяк реально не вплинув на Новий час, він наголошує на висновку, що даний закон природи стає домінуючим принципом постмодерну, оскільки саме у зв’язку з його відкриттям і дослідженням стало зрозумілим, що людина не може повністю панувати над природою, а змушена переглянути свої стосунки з нею і “в цьому смислі екологічний рух є, за своєю сутністю, постмодерним” [5, с. 23]. Цей висновок філософа перегукується з думкою вчених-природознавців І.Пригожина та І.Стенгерс, які вважають, що з відкриттям законів нерівноважної термодинаміки змінюється погляд на проблеми вивчення природи: “Нині ми починаємо більш чітко бачити межі

ньютонівської раціональності. Виникає нова, більш послідовна концепція науки і природи. Ця нова концепція прокладає шлях новому об’єднанню знання і культури” [2, с. 72].

Ніби продовжуючи цю думку, І.З.Цехмістро зазначає, що “в кінці XX ст. у засадах сучасної науки відбувається такий поворот, який не лише викриває неспроможність класичного типу раціональності, але й обіцяє обезглуздити притаманне йому протиставлення духовного і матеріального, а разом з тим – обезглуздити і попередні конфронтаційні відносини науки і релігії” [6, с. 237]. І справді, сучасна наука відкидає репресивність, нетерпимість до інших форм знання, як ненаукового, так і позанаукового, демонструючи стосовно останніх толерантність, доповняльність.

Про це свідчать висловлювання і вчених-природознавців, і філософів науки. Наприклад, фізик М.В.Карлов для більш глибокої аргументації процесу розвитку наукового знання залучає не лише приклади з історії науки, але й притчі з Біблії [7, с. 36]. Філософ Р.Рорті говорить, що “після книги Куна “Структура наукових революцій” і праць Фейєрабенда різниця між наукою і ненаукою стала стиратися. Це означало перегляд природи наукового дослідження загалом [8, с. 142-143]. А філософ М.Фуко, вибудовуючи археологію сучасного знання, зауважує, що наука, не ототожнюючись із знанням, але й не стираючи і не виключаючи його, локалізується в ньому, структурує деякі його об’єкти, систематизує деякі акти висловлювання, формалізує ті чи інші концепти і стратегії [1, с. 184], тобто розглядає сучасну науку лише як одну зі складових частин знання. Отже, йдеться про більшу розмитість критеріїв та меж науковості знання в сучасній науці.

В епоху постмодерну не лише філософія, але й природничі науки прагнуть органічно поєднати, згармонізувати раціональне та ірраціональне. “Для більшості засновників класичної науки... – пише І.Пригожин, – наука була спробою вийти за межі світу спостережуваного, досягти позачасового світу вищої раціональності – світу Спінози. Але, можливо, існує більш тонка форма реальності, яка охоплює закони і ігри, час і вічність”[9, с. 216]. Отже, на рубежі тисячоліть відбувається зміна стилю мислення в усіх галузях культури.

У становленні науки й історичній трансформації наукової раціональності головну роль відіграла фізика, оскільки поступове розмивання класичної парадигми почалося саме у фізиці XIX ст., коли другий закон

термодинаміки поставив під сумнів позачасовий характер наукової картини світу, що привело до виникнення неklasичної фізики. А з відкриттям у другій половині ХХ ст. І. Пригожиним та його колегами законів нерівноважної термодинаміки, явищ дисипації, флуктуацій, незворотності тощо фізика знову змінює уявлення про час, Всесвіт, наукову картину світу, що дає право говорити про початок нового історичного періоду у її розвитку, названого В.С.Стьопінін постнеklasичним [10, с. 206-207].

Значна частина зарубіжних і вітчизняних вчених і філософів зв'язують сучасний період розвитку науки з виникненням синергетики як міждисциплінарної науки, принципи, підходи і поняття якої здійснили прорив не лише в природничих, але й суспільних, гуманітарних науках. Революційність цього періоду знаменується появою "емерджентних властивостей у складних самоорганізованих системах" [11, с. 140], які неможливо передбачити заделегідь через складність, нелінійність, біфуркаційність відкритих макроскопічних нерівноважних систем, у процесі функціонування яких, за висловлюванням Г.Хакена, спонтанно утворюються нові дисипативні структури.

Синергетичні мотиви притаманні і сучасним фізиці та математиці. Якщо в класичній механіці Ньютона математичні рівняння руху відображали жорстку детерміністичність, зворотність у часі консервативної системи, то вже А.Пуанкаре на початку ХХ ст. першим зрозумів, що небесна механіка не є повністю обчислюваним годинниковим механізмом, навіть якщо взяти до уваги обмеження, що накладаються консервативністю й детерміністичністю. Отже, він зробив висновок про нелінійність, певну хаотичність руху небесних тіл, що й відобразив у математичних розрахунках, які вже враховували ймовірнісний характер руху. Це вже був неklasичний підхід у побудові математичних моделей руху, який підготував якісно нову методологію в математичному осмисленні руху у Всесвіті. Майже через 60 років потому А.М.Колмогоров, В.І.Арнольд і Ю.К.Мозер довели так звану КАМ-теорему про те, що траєкторії в фазовому просторі класичної механіки мають дуже сильну чутливість до вибору початкових станів і навіть невеликі флуктуації здатні породжувати хаотичні режими [12, с. 49]. По суті, ця трансформація фізики і разом з нею математики свідчить про наступність у формуванні класичної, неklasичної та постнеklasичної науки.

У постнеklasичній фізиці особливого значення набувають кількісні дослідження традиційних для фізики об'єктів – простору і часу. На це звернув увагу Ж.-Ф.Ліотар, зазначаючи, що "те, що виявляється найбільш зачепленим в нашій сучасності, це, мабуть, поняття простору і часу" [13, с. 123], оскільки криза підвалин науки торкнулася передусім перегляду просторово-часових відношень як найбільш сутнісних характеристик об'єктів дійсного світу. По суті, за висловлюванням І.Пригожина, відбувається "перевідкриття часу" у зв'язку з відкриттям законів нерівноважної термодинаміки.

Якщо "в епоху неklasичної науки перш за все в працях Л.Больцмана в розвиток ідей другого начала термодинаміки поняття стріли часу вперше отримало деяку визначеність, зв'язану з переходом у більш ймовірний стан системи" [14, с. 81-82], то з відкриттям законів нелінійної, нерівноважної термодинаміки в постнеklasичній фізиці вводиться поняття багатовимірного фазового простору, у якому стан динамічної системи розглядається в певний момент часу, причому зміна стану зазначеної системи в часі визначається за допомогою оператора. Фундаментальність законів нерівноважної термодинаміки, що тут спостерігається, полягає в їхній застосовуваності до мікро-, макро- і мегаоб'єктів.

Сучасні методологи науки схильні розглядати постнеklasичний її період переважно як одну зі сфер людської діяльності, "вміщуючи її в один простір з усіма іншими людськими діяльностями, які розгортаються в полі рішень, виключень, визнання відповідальності, боротьби, устремління до влади, переслідування своїх інтересів, ідеологій і драм етичного і політичного вибору" [15, с. 50]. Очевидно, постнеklasична наука має нелінійний характер на відміну від класичної та неklasичної науки, які різко розмежовували у знанні розум і інтуїцію, раціональне і ірраціональне, теоретичне і емпіричне, наукове і повсякденне. Така характеристика постнеklasичної науки стосується не лише онтологічного і когнітивного аспектів знання, а й насамперед аксіологічного, праксеологічного і соціокультурного, які слугують критеріями диференціації наукового знання на фундаментальне і прикладне.

У свою чергу, постнеklasика в науці зароджується і функціонує в період постмодернізму. Тобто можна вважати, що класифікація наукового знання на фундаментальне та прикладне також притаманна саме епосі постмодерну. А якщо врахувати, що

методологічна свідомість цієї епохи характеризується в термінах синергетики такими поняттями як “стохастичність, катастрофічність, непрогнозованість, парадоксальність” [2, с. 254], то ці риси, безумовно, характеризують і фундаментальні та прикладні науки.

У даній класифікації наук “місце вищої інстанції займає... критерій прагматичної цінності” [17, с. 198], проте утилітарність знання – не єдиний критерій фундаментальних і прикладних наук. Адже фундаментальне знання передбачає відкриття емерджентних властивостей досліджуваних предметів і явищ, що згодом може дати поштовх до нових наукових революцій, зміни стилю наукового мислення. Справжня розвинута наука завжди має інтенцію до практичного втілення своїх фундаментальних результатів, проте вона орієнтується у своїх дослідженнях не лише на практичні завдання сьогодення, але й підготовляє ґрунт для майбутніх етапів цивілізації. Це означає, що вона змушена постійно руйнувати наявні межі існуючого досвіду людства і відкриває шляхи майбутнього практичного освоєння світу [10, с. 8], змінюючи тим самим і основні характеристики прикладних наук, через які фундаментальне знання впроваджується в життя.

Постнекласичні дослідження, і в їхніх межах – фундаментальні та прикладні науки, є, отже, продуктом зміни соціокультурного середовища, типу наукової раціональності та нових запитів виробництва, які є взаємозалежними і взаємозумовлюють одне одного. У таких умовах подальший розвиток наукового дискурсу можливий як процес поглиблення інтеграції різних наук, їхніх понятійно-категоріального апарату, методів пізнавальної діяльності, наукових принципів, що неодмінно породжує узагальнений науковий апарат і призводить до формування спільних підходів у дослідженні явищ різноманітної природи. Виникають, як уже говорилося, нові міждисциплінарні галузі науки, які вже не можна віднести до якоїсь однієї галузі знань – математики, фізики, хімії, біології тощо.

Значний внесок у такі науки роблять учені всіх більш-менш споріднених галузей, але частіше всього інтегруючи функцію у формуванні міждисциплінарних наук виконує математика, оскільки вона – “це єдина дискурсивна практика, яка пододала одночасно поріг позитивності, поріг епістемологізації, поріг науковості і формалізації. Сама можливість її існування з самого початку передбачає те, що у всіх науках залишається розсіяним протягом

всієї історії: перша позитивність повинна була утворити вже формалізовану дискурсивну практику” [1, с. 187]. Інші ж науки намагаються наслідувати приклад математики і використовувати її мову та методи як для потреб побудови власної теоретичної системи, так і для впровадження своїх досягнень у практику.

Синергетика теж базується на використанні сучасних математичних засобів, бо її основні поняття, принципи і закони формувалися в процесі органічного поєднання фундаментальних і прикладних математичних та фізико-хімічних досліджень на основі застосування сучасного математичного апарату, який дав змогу вивчати складні нелінійні природні явища, що ґрунтуються на принципах самоорганізації. Але синергетичний підхід не здійснює редукцію до чисто фізичних або математичних закономірностей, а йдеться про міждисциплінарну методологію для пояснення процесу виникнення деяких самоорганізованих систем.

Висновки

Сьогодні немає такої галузі науки, у якій би не застосовувалися вироблені синергетикою поняття “складність”, “нелінійність”, “точка біфуркації”, “флуктуації”, “дисипативні структури”, “когерентність”, “стохастичність”, “хаотичність” тощо. В.С.Стьопін розглядає під цим кутом зору взаємозв'язок і взаємовплив фундаментальної і прикладної науки, справедливо вважаючи, що “ідеї синергетики, що викликають переворот у системі наших уявлень про природу, виникли і розроблялися в ході численних прикладних досліджень, які виявили ефекти фазових переходів і утворення дисипативних структур” [18, с. 183]. Справді, міждисциплінарні дослідження, які проводяться в межах синергетики, не можуть ґрунтуватися лише на фундаментальних або лише на прикладних теоріях, більше того, у процесі їхньої інтеграції одні з теорій можуть перетворитися на фундаментальні (як теорія катастроф), а інші набути статусу прикладних (як теорія диференціальних і інтегральних рівнянь). При цьому саму синергетику однозначно не можна назвати фундаментальною чи прикладною наукою, бо їй притаманні як фундаментальні, так і прикладні теорії.

Очевидно, фундаментальні розділи синергетики відкрили “друге дихання” не лише в природничих науках, але й у гуманітарних та суспільствознавчих. Вчені заговорили про “синергетику з людським обличчям”, що людство знаходиться “на шляху до соціосинергетики або гомосинергетики”, яка б “могла підходити і знала, як підходити до людської культури, до розуміння

феномена людини в усіх її багатоманітних проявах, до розкриття таємниць людської художньої і наукової творчості, пізнання, здоров'я, освіти, комунікації, вбудовування людини в найближче і більш віддалене соціальне і культурне середовище" [19, с. 70]. Тобто йдеться про широке прикладання фундаментальних синергетичних теорій до пізнання і прогнозування суспільних явищ, яке сприятиме формуванню розгалуженої системи прикладних наук, що ґрунтуватимуться на принципах синергетики.

З іншого боку, зацікавлене ставлення вчених-природознавців до світоглядних і соціокультурних проблем, їхнє прагнення застосувати найновіші природничонаукові дослідження до суспільних явищ свідчать про посилення інтеграції природознавства та суспільствознавства на єдиних наукових підходах і проникнення ідей постмодернізму у методологічну свідомість вчених, які займаються проблемами природничих наук. Адже постмодерністська свідомість в органічному поєднанні з синергетичним розумінням складності, самоорганізації, хаосу, в тім числі і в суспільних системах, дасть оптимістичний засіб оволодіння ситуацією.

Список літератури

1. Фуко М. Археологія знання. – К.: Ника-Центр, 1996. – 210 с.
2. Пригожин И., Стенгерс И. Порядок из хаоса: новый диалог человека с природой. – М.: Прогресс, 1986. – 432 с.
3. Лиотар Ж.-Ф. Состояние постмодерна. – СПб: Алетейя, 1998. – 160 с.
4. Хабермас Ю. Модерное сознание времени и его потребность в самоудовлетворении // Философские науки. – 1997. – №2. – С. 46-54.
5. Козловски П. Культура постмодерна: Общественно-культурные последствия технического развития. – М.: Республика, 1997. – 240 с.
6. Цехмистро И.З. Претензии и крах классической рациональности // Totallogy. Постнекласичні дослідження. – К.: ЦГО НАНУ, 1995. – С. 230-239.
7. Карлов Н.В. О фундаментальном и прикладном в науке и образовании, или "Не возводи дом свой на песке" // Вопросы философии. – 1995. – № 11. – С. 35-46.
8. Боррадори Джованна. Американский философ: Беседы с Куайном, Дэвидсоном, Патнэмом, Нозиком, Данто, Рорти, Кейвллом, МакИнтайром, Куном. – М.: Дом интеллектуальной книги, 1998. – 200 с.
9. Пригожин И. От существующего к возникающему. – М.: Наука, 1985. – 327 с.
10. Степин В.С., Кузнецова Л.Ф. Научная картина мира в культуре техногенной цивилизации. – М.: ИФРАН, 1994. – 274 с.
11. Князева Е.Н. Сложные системы и нелинейная динамика // Вопросы философии. – 1998. – № 4. – С. 138-143.
12. Майнцер К. Сложность и самоорганизация // Вопросы философии. – 1997. – № 3. – С. 48-61.
13. Lyotard J.L. The postmodern condition: A report on Knowledge. – Manchester, 1989. – 189 p.
14. Романовская Т.Б. Современная физика и современное искусство – параллели стиля // Физика в системе культуры. – М.: РАН, 1994. – С. 73-98.
15. Агацци Э. Моральное измерение науки и техники. – М.: Московский философский фонд, 1998. – 344 с.
16. Лукьянец В.С. Постмодернистское мышление – мышление XXI века? // Totallogy. – К.: ЦГО НАНУ, 1995. – С. 239-258.
17. Гейзенберг В. Шаги за горизонт. – М.: Прогресс, 1987. – 368 с.
18. Степин В.С. Философская антропология и философия науки. – М.: Высш. шк., 1992. – 191 с.
19. Князева Е.Н., Курдюмов С.П. Антропный принцип в синергетике // Вопросы философии. – 1997. – № 3. – С. 62-79.

Л.Г. Дротянко

ФИЛОСОФСКИЙ ПОСТМОДЕРНИЗМ И ПОСТНЕКЛАСИЧЕСКАЯ НАУКА: ВЗАИМОВЛИЯНИЕ ИДЕЙ

В статье рассматривается неоднозначность подходов философов, методологов и историков науки к анализу контроверзы "модерн-постмодерн" и исторической периодизации европейской науки посредством триады классика-неклассика-постнеклассика в западной и отечественной философии и науке.

L. Drotynko

PHILOSOPHICAL POST-MODERNISM AND POSTNONCLASSICAL SCIENCE: INTERFERENCE IDEAS

The paper stress upon controversial nature of approaches by philosophers, methodologists and historians of science to the analysis of the controverse "modern-postmodern" and historical periodization of European science by way of triad "classics-nonclassics-postnonclassics" in Western and national philosophy and science.